

Politici alfa samci, spojte se!

Putin a Trump jsou bílí machové, jejichž doba přichází, říká rusko-britský expert na ruskou propagandu Peter Pomerantsev

Při příležitosti českého vydání své nejnovější knihy Nic není pravda a všechno je možné navštívil Prahu v prosinci Peter Pomerantsev, jeden z největších expertů na sovětskou a ruskou propagandu a její šíření moderními technologiemi.

V rozhovoru vedle skepse ze světového i evropského vývoje a možnosti válečného konfliktu přiznává, že se v informačním zmatku také obtížně orientuje.

PETRA PROCHÁZKOVÁ
redaktorka LN

LN Odehrávala se informační válka Ruska proti zbytku světa jen v uplynulých letech, nebo dříve nebyla vidět?

Zatímco v sovětských dobách hrála propaganda významnou roli v soupeření velmocí, po rozpadu impéria Kreml dlouho žádnou informační strategii neměl. Zlom nastal v roce 2004, kdy se na Ukrajině odehrála první barevná revoluce, takzvaná oranžová. Tehdy se Kreml aktivoval, ale zacítil svou propagandistickou mašinerii výhradně na Ukrajině – navázal na sovětskou tradici.

V roce 2004 se z propagandy a informační války stal oficiální nástroj ruské zahraniční politiky. V roce 2008, po vpádu do gruzínské Jižní Osetie, tlak ruského státu na informační zdroje, které se změnil v „měkkou sílu“, se zvýšil. Evropa zůstávala stranou pozornosti, ale nakonec došlo i na ni.

LN Tradiční metody šíření propagandy doplnil internet. Jak se změnil boj v důsledku informací a dat?

Hlavní v tomto boji byla a dosud je v Rusku televize. K ní se přidává informační zdroj internet. Kromě toho, že má obrovské možnosti, je neuvěřitelně levný. Ted lze šířit lež úplně zadarmo.

LN Je internet jako informační „dělo“ efektivní?

To ještě nevíme. Na to nemáme ověřená data. Můžeme však odhadnout jeho schopnost zaválit veřejnost obrovským množstvím informací. A z nich vždy aspoň něco zabere. Takže síla internetu je zatím především v jeho kapacitě – informací je tolik, že některé určitě zasáhnou cíl.

LN Dostávají ruská média pokyny z nejvyšších míst, aby šířila lež?

Nevim, zda mají v Kremlu Radu pro lež. To ale není podstatné. Nejde o to, co je pravda a co lež, ale co je třeba. Uvažujete v kategoriích morálky, používáte termíny pravda, láska, lež, nenávisť, ale na to zapomeňte, pokud mluvíte o ruské propagandistické strategii. V ní je hlavní pouze účel. A jak k němu dospět, je jedno. Tedy jim to je jedno, nám asi nikoli. Žádná pravidla novinářské práce v Rusku neexistují a nikdy nebyla ctna. To je stará sovětská tradice – šířit lež a ji manipulovat veřejnosti.

Za Sovětského svazu existovalo v KGB speciální oddělení, které šířilo dezinformace, za což bylo zodpovědné mezinárodní oddělení Ústředního výboru Komunistické strany SSSR. V KGB systematicky vyráběli falešné, zcela vymyšlené a účelové historky, které předkládali čtenářům a divákům doma i ve světě. Rusko má dnes na co navazovat a určitě navazuje.

ILUSTRACE RICHARD CORTÉS

LN V 90. letech explodovala ruská svobodná žurnalistika, která tomuto šíření lži státem vzdorovala.

Ano, ale to byla kapka v moři, chvilkové vzvednutí, které netrvalo dlouho. Svobodomyšlné a poctivé novináře buď zavraždili, uvěznil, nebo vyhnali ze země. Lživá propaganda byla a zůstává součástí ruského státu.

LN Jakou roli hrál v návratu dezinformační politiky Vladimir Putin?

Putin jako zkušený „kágebák“ tyto metody obdivuje. Před jeho nástupem k moci byl nástrojem státu malý segment žurnalistiky, dnes slouží Kremlu její široké spektrum, prakticky celá mediální oblast. Je logické, že jakmile se příslušník tajných služeb dostane k moci, začne používat to, co je mu blízké, v čem vyrostl, co ho naučili.

LN Co se stane, pokud Putin pochopí, že nadále nedokáže ovládat sousední země, jako je Ukrajina a Gruzie, takzvanou měkkou silou, tedy informacemi? Pošle tanky?

Tanky nepředstavují další stupeň války, ale prolínání metod. Nemyslím si, že

Jedinou možností je každou informaci ověřit a používat věrohodné zdroje. Jistotu ale nelze mít, dokud nebudou vymyšleny spolehlivé technologie, mechanismy, jež vyřadí výmysly a úmyslně šířené fejky.

Kreml považuje používání měkké a tvrdé síly za časově lineární. Vše se mísí a propletá, až z toho vzejde momentální rozhodnutí, třeba obsadit Krym. Nerozlišují striktně měkkou a tvrdou sílu, informací a tanky, pojmají to jako symbiózu účelových pák. Vše, co se odehrává v Gazpromu, centrech internetových trollů či v armádě, má v rukou jediný člověk. Je to osvědčený systém.

LN Jsou opodstatněné obavy, že Rusko ovlivní německé a francouzské volby stejně jako americké?

Největším problémem je, že nikdo neví, nakolik ruská propaganda ovlivnila americké volby. To zatím neumíme zjistit. Ano, díky k vítězství Donalda Trumpa přispěla, ale nikdo z mých známých, kteří se problematikou zabývají, nevěří, že by vyhrál volby jen díky Moskvě. S přispěním ano, díky nikoli.

Vybatve si, jak v Trojské válce má Achilles odevzdat Hektorovo tělo jeho otci, ale chce, aby bylo vyvážené zlatem. V celé Troji však nemohou potřebnou váhu zlata shromáždit. Nakonec přidají vlas a jazyček vah se pohne správným směrem. Ten vlas může být ruský vliv na americké volby. Samo Rusko by bez vnitřního pnutí v USA Trumpa do Bílého domu nedostalo.

LN Jak zjistit ten pomyslný vlas, co je lež a co pravda, na které informace se spolehnout a které ani nečíst?

Existují různé principy mediální gramotnosti, ale stoprocentní recept nemám. Podívejte se na informační chaos ohledně boje o Aleppo. Bojovalo se ne-

Peter Pomerantsev

- **Narodil se** v roce 1977 v Kyjevě. Když mu bylo deset měsíců, rodiče emigrovali na Západ. Otec byl sovětský disident, novinář pracující ve Svobodné Evropě.
- **S rodiči** žil v Mnichově i Londýně, kde se v dospělosti usadil.
- Často je představován jako **ruský Žid s britským pasem**, na Ukrajině zdůrazňuje média jeho ukrajinský původ.
- **V roce 2000** odešel do Moskvy, kde díky dokonalé znalosti ruštiny pracoval v různých ruských televizích jako produktivní, investigativní novinář, dramaturg, tvůrce několika reality show.
- **Po deseti letech** se vrátil do Londýna. Spolupracuje na internetovém projektu CoDa Story, píše články, většinou o ruské zahraniční politice a médiích, do deníků Financial Times a Wall Street Journal a časopisu London Review of Books, je analytikem londýnského Legatum Institute.
- **Napsal** několik knih, z nichž nejnovější Nic není možné a všechno je pravda nedávno vyšla česky a při této příležitosti navštívil v prosinci Prahu. Představuje v ní Rusko jako novou civilizaci, k čemuž používá příběhy, jež sám zažil a díky nimž nahlédl do života běžného ruského občana.

jen na frontě, ale i na internetu. Jedni říkali, že bojují proti terorismu, druzí je obviňovali z útoků na civilisty.

Jedinou možností je každou informaci ověřit, používat věrohodné zdroje, ale jistotu nebudete mít, dokud nebudou vymyšleny spolehlivé technologie, mechanismy, jež vyřadí ze hry výmysly a úmyslně šířené fejky. Určitě se najde nová technologie, která v tom pomůže. Doposud je orientace v mediálním světě krajně obtížná nejen pro běžné uživatele internetu, ale i pro novináře. Zatím i v této oblasti vítězí zlo.

LN Je internet zlo?

Naše sociální vazby silně závisí na informačních technologiích. Národ byl ideální formou, když hlavní informační technologií byla kniha nebo noviny. Všichni jsme si mysleli, že internet svět více spojí, bude skutečně jeden. To byla oficiální mytologie internetu – měl pomoci zlomit tradiční tradice ve prospěch jednotného světa. To tvrdil Mark Zuckerberg, což se nestalo.

Sama technologie zásadně změnila strukturu společnosti, jež ji používá. Mistopropojování však nastal skupinový efekt. Houfujeme se do skupin, v nichž se izolujeme, vytváříme bubliny, jakási novodobá plemena. V nich vznikají nová náboženství, ideologie, víze. Lidé se v nich sdružují na základě různých shod, nikoliv národnosti, třeba temperamentu, strachu... Uživateli internetu nehlédají nové informace, ale stejny světovázor.

Misto aby se díky internetu rozšířilo komunikační prostranství, veřejný prostor pro diskusi se zmenšil. Vracíme se do doby klanů i s jejich rituály a zvyky, což může vést spíše k vítězství malých ideových skupin, jakýchsi plemen, než nacionalismu, jak ho známe. Jisté je, že liberalismus končí, už nemá sílu. Co na nástupce místo něj, nevíme, ale vím, že to nebude svět, o kterém náš Václav Havel.

Pokračování na straně 14

Politici alfa samci, spojte se!

Dokončení ze strany 13

LN Internet také vyvolává iluzi, mediální obraz, jenž často neodpovídá realitě.

Nepochybně. Iluzi však nevytváří internet, ale lidé, kteří ji pak pomocí internetu šíří, což je rozdíl. Podívejte se na situaci s Trumpem. Většina oslavných komentářů na Twitteru, většina jeho fanoušků byli roboti, nikoliv reální voliči. Vytvořili iluzi masové podpory své osoby a ono to zabralo. Z iluze se stala skutečnost. Masově lidi přitahuje, přidávají se k davu, proto je důležité iluzi masovosti vytvořit a ona pracuje za vás.

LN Proč se v Kremli z Trumpova vítězství tolik radovali?

Putin se prezentuje jako bojovník s tradičním establishmentem, s tradičním politickým systémem. A stejně Trump. Běžní Američané nevidí v Rusku žádnou hrozbu. Možná ho považují za komického zlo, ale ve skutečnosti je Putin pro levicové Američany současným Che Gevarou.

Refrén, který lidé, jako je Viktor Orbán nebo Miloš Zeman, neustále zpívají, zní: My, nacionalisté, přijdeme společně proti zlému mezinárodnímu systému, zlému Sorosovi či Islámskému státu a v tomto boji je Putin náš spojenec. Američané, kteří hlasovali pro Trumpa, jsou stejného názoru. Putin a Trump jsou obdivovaní bílí machové, jejichž doba přichází.

LN Budou se ale snažet? Domluví se?

Už se domluvíli. Nevíme však, jak bude jejich spolupráce pokračovat. Ale je možné, že nejen oni časem vytvoří své nacionalistů, bílých mocných mužů. Intelektuální elity obou velmocí spolu už dávno jednájí a nacházejí společnou řeč. Američtí nacionalisté a libertariáni otevřeně přijímají ruské peníze a jsou veřejně pro Putina. Jednájí s lidmi, jako je kremelský filozof Alexandr Dugin, existuje řada osobních kontaktů, jež nikdo neskrývá, není to žádná spiknutí.

Tito lidé na ruské i americké straně mají společný cíl: ukončit dnešní mezinárodní systém a zrušit všechna mezinárodní pravidla. Mají možná různé motivace, ale rozumějí si mezi sebou i s pravavicovými silami ve Francii a ostatních evropských zemích. Mají hrůzy Orbána a Le Penovou a dávno s nimi spolupracují.

My jsme je nebrali vážně. Pořád jsme přemýšleli v kategoriích studené války – nepřítel, spiknutí, tajné operace – jenže dnes je situace mnohem horší. Rusko a USA jsou spojenci v nejhorším smyslu. Věř v anarchokapitalismus namíchaný s nacionalismem a otevřeně to prosazují. Odsuzují globalizaci, prosazují monopoly, něco jako tvrdý státní kapitalismus opeřený nacionalismem.

LN A lidé na to slyší?

Posílají občanům prosté vzkazy, jasné recepty, což se jim líbí. Vysvětlovali, proč je třeba dodržovat složité mezinárodní pravidla, proč dbát na lidská práva, je komplikované. Jednodušší je ukázat, že platí jediné základní pravidlo pro všechny – silnější vítězí.

LN To bude tragické pro malé země, jako jsme my...

A nakonec i pro Orbánovo Maďarsko. Právě malé státy totiž závisí na dodržování mezinárodních pravidel, která chrání jejich status. Maďarsko se však považuje za regionální mocnost a asi si myslí, že z nového trendu může jen získat.

LN Malé státy střední a východní Evropy tedy budou nakonec pohlceny?

Nejspíš ano, ale před tím se poperou. V Evropě nebude velká válka, jako byla první či druhá světová. Významné válčné konflikty zřejmě zůstanou na Blízkém východě. Tady hrozí malé šarvátky, jež však lidem značně znepríjemní život. Přejde chudoba, nenávisť, zloba. Budete asi pohlceni nějakým sousedem, na což jste ale zvyklí, ne?

LN Nezachránila by nás EU, kdybychom se vzpamatovali a pochopili, že hrozbám můžeme vzdorovat pouze společně?

Možná že to, co se nyní odehrává ve světě, dá EU nový smysl, který do značné míry ztratila. Pokud se skutečně spojí Putin s Trumpem, EU získá nový smysl. V takovém případě se možná sblíží s Čínou, která se spojení USA a Ruska obává. To bude divný svět – USA a Rusko proti zastáncům pravidel a pořádku Číně

a EU. Ne že by se mi to líbilo, ale musíme na to být připraveni.

LN Jak se v tomto novém světě povede bývalým sovětským satelitům, například Ukrajině?

Moji ukrajínští známi, kteří žijí v USA, většinou volili Trumpa. Namítal jsem: „Vždyť prodá Ukrajinu zpět Rusům.“ Odpovídali mi: „To není důležité. To bude O. K.“ Láska vítězí nad rozumem. Ve skutečnosti zatím nevíme, jak se Trump bude chovat k Ukrajině. V jeho týmu nejsou vyslovené prorůstající politici a podnikatelé, hrají však složitou hru, a proto lze obtížně předvídat jejich tahy. Myslím si ale, že jak Washington, tak Moskva se budou chytit ukrajinského problému z bavit.

Rusko bude pouze požadovat stropcentní garanci, že Ukrajina nevstoupí do NATO, že nebude přijata, ani kdyby chtěla. Jinak mu bude Donbas ukradený. Všichni už mají těch hlupáků na východě, kriminálních se samopaly a děly, plné zuby. Kdo by chtěl být velitelem banditů? Ani Putin o to nestojí. Pokud bude mít jistotu, že mu Ukrajina neuteče do NATO, nechá Donbas Donbasem.

LN Zdá se, že se svět radikálně mění, že už, na co jsme byli zvyklí, se hroší...

Obávám se, že to tak je.

LN Jak se to dotkne obyvatel obcí ve středních Čechách nebo na východním Slovensku, jež globalizace nezajímá, politiky se štítí, žijí své životy bez ohledu na mezinárodněpolitické zvraty?

Na Zakarpatsku se traduje, že nehlédě na zvraty, převraty a změny v politice se žije pořád stejně. Snad se určité věci nezmění, je ale také možné, že zchudnete natolik, že už nebudete schopni v té obci žít. Ze zanikne kvůli chudobě. Pokud nemáme ideu pokroku, a ta nyní skutečně chybí, zlé síly nastupují a mají navrch. Obávám se, že se ujaly mise šířit loz. Pro-

to nutně potřebujeme novou vizi, proto potřebujeme vizionáře.

LN Lze šíření dezinformací zabránit?

To je základní paradox svobody slova – umožňuje svobodně i lhát. V každé zemi jsou na regulaci lži zákony. V USA je například úplná svoboda, lži si, jak chceš. V Německu jsou přísnější.

LN Tvrdíte, že v Rusku řídí šíření lží stát a dezinformace se stávají součástí jeho zahraniční politiky.

Vy to na sobě teď dost pocítujete. Střední a východní Evropa je pro Rusko, které v tomto prostoru informačně působí, mimořádně důležitá, protože demokracie i dicta k liberálnímu pořádku byly v historii vždy spojené se znovuzrozením této části kontinentu.

LN Chce Rusko zničit západní civilizaci, NATO a EU?

Cíl je mnohem komplikovanější. Chtějí definitivně zničit představu, že rok 1991 byl pozitivní, že se tehdy stalo něco dobrého. A vnuknout, že víra v rok 1991 jako obrat k lepšímu zitrkám je mýtem. Propagandistická válka Moskvy má milion podob – od strategií přes šíření dezinformací, upravených informací a skutečných fejků až po práci s Orbánem a Zemanem. Cíl je však jediný – zničit ideu roku 1991, který chápeme jako zlomový nejen pro rozpad SSSR, ale i celou Evropu.

Jakmile Rusko dosáhne toho, že středoevropští lidé prohlásí, že to, co se stalo v roce 1991, bylo špatné, zhroutí se úplně všechno – celá ideologická architektura liberálního internacionalismu skončí. Rok 1991, nebo chcete-li mýtus o něm, je totiž stěžen, který drží společný evropský dům pohromadě. Proto je pro Rusy zásadní tady vyhrát. I když se neustále mluví o rusko-amerických vztazích, Evropa, obzvláště střední, představuje obrovskou část ruských zahraničněpolitických

cílů. Potřebují ukázat svým občanům, že rok 1991 byl mýtem, který jim zůstal, a nepodařilo se jej uskutečnit. Rusové chtějí zlomit historii.

LN Může se jim to podařit, pokud Američané přestane Evropa zajímat?

V poslední době Washington nejevil o Evropu velký zájem. Proč ne? Nechápu, proč Evropa dávno není soběstačná a potřebuje neustále, aby ji někdo podporoval. Vlastně chápu, že Američané už mají plné zuby natažených rukou a chtějí se starat o sebe, Rusové nikoliv. Ti nastupují. Využívají politiků, jako jsou Orbán nebo Zeman. Vidí v nich revoluční potenciál. Bílí nacionalisté celého světa, sjednotte se! Stárnoucí alfa samci, spojte se!

LN Dokáže Evropa vytvořit třeba vlastní armádu, když se už nebudou moci spolehnout na ochranu Washingtonu?

Armádu asi potřebujeme, ale Evropa je nejspíše nedokázou vytvořit. Zase to bude nějaký chaotický útvar.

LN Mluvíte o Evropě jako ruská média, jako by byla absolutně neschopná.

V její dnešní podobě si nedokážu představit, že by byla něčeho velkého schopná. Vybudovat armádu? Ale vždyť se nikdo s nikým na ničem nedohodne. Byl jsem několikrát v centrále NATO a tam panuje značný chaos. Hlavní oporou NATO je dnes armáda USA, jež je jediná snad akceschopná, pokud se stane něco mimořádného, ostatní nikoliv. Nejhorší je vzájemná nedůvěra členských zemí. Neznám Brita, jenž by důvěřoval Italovi. Britové jsou o Italech přesvědčení, že jsou prolezlí ruskými tajnými službami.

LN Co když mají pravdu?

Samozejmě že to není bezdůvodné poodezení. Evropskou armádu teď velmi potřebujeme, ale její vedení by muselo být schopné přijímat jednoznačná rozhodnu-

ta. A ne jako v Bruselu. Pokud se velení evropských vojsk nebude schopné dohodnout, s kým Evropa válčí a na jakou stranu se chce přidat, jakým jazykem bude komunikovat a kolik překladatelů najme, jak chce velet vlastní armádě?

LN Jak by NATO zbalené americké podpory zareagovala, kdyby – hypoteticky – Rusko zaútočilo na Pobaltí?

Nejen já, ale nikdo si nemůže být jistý, že NATO svým baltským členům pomůže. Uvidíme. Na druhou stranu dokázalo společně fungovat v Afghánistánu a je na to hrdé. Možná právem.

LN Dokážete předpovědět nejbližší budoucnost Evropy?

Těžko. Ale nějaká velká rvačka bude. Můžeme už nyní pozorovat neustálý, plíživý a trvalý postup podivné mezinárodní směsi nacionalismu, státního kapitalismu a populismu. Jsem si jistý, že velký projekt, podle něhož jsme dosud žili a který dodával motivaci, končí. Bud se podaří máť novou ideu, nové cíle, nebo nastoupí jiné síly. Potřebujeme velké osobnosti, jež se objevují v době velkých krizí, aby nás z té současné vyvedly.

LN Jak obstojí střední Evropa?

Většina středoevropských zemí nikdy nebrala v úvahu vlastní nacionalismus. Nikdy jste nepovažovali za vhodné se z této nákyz léčit, proto je zázrak, že spolu neobjejuete a že zatím nevznikly ani malé etnické šarvátky, třeba mezi Rumunskem a Maďarskem třeba v Lotyšsku, kde je složitá etnická situace. Myslím, že to je do značné míry zásluha NATO. Pokud se rozpadne, nastane zde řada malých sporů.

LN A co velká evropská válka?

Zatím nevidím militarizaci, jež je hlavním předpokladem vzniku války. Nedovodu si představiti, jež by maďarské tanky vjžděly do Bukurešti. Drobné konflikty ale předvídám. Jedni budou bílí Romi, druzí uprchlíky, jiní se poperou kvůli penězům, polím... Zvítězí chudoba a ubohost.

LN V Maďarsku i třeba v Polsku se tlačí do popředí nacionalistické síly. Mlá na tom ruská propaganda zásluhu?

Musíme se vrátit do 70. a 80. let 20. století. Disidenti nebyli všichni stejní. Někteří bojovali za lidská, ale jiní za národní práva. Ti všichni tehdy tvořili opozici. Orbán si nakonec vybral národní práva, za něž bojuje dodnes. Disidentské hnutí se rozštěpilo. Když se podíváme na Helsinskou smlouvu i na Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, vidíme ideu boje nejen za lidská, ale i za národní práva. A tyto dvě linie jdou proti sobě, jsou v rozporu.

Když měli disidenti společného nepřítele – sovětský totalitarismus – byli jednotní, dnes však jsou středoevropské intelektuální síly ve velkém napětí a nemůžeme se dokázat dvě dohromady. Jedině díky tomu ruská propaganda slaví takové úspěchy. Takže nikoliv Moskva, ale vy sami jste pro ni vytvořili živnou půdu.

LN Nelíbíte hezký svět...

Peklo tady není a ani nebude. Je v Aleppu, v Sýrii. Tady v Evropě nás asi nic stejně šlehnouček. Postihne nás sice tvrdě ztráta jakékoli perspektivy a naděje, ale opravdové války budou v jiných částech světa. Nám bude stále huř, pokud něco neuděláme. Na ulicích budou bitky, pogromy, ale nikoli války jako před 70 lety. Převládne ubohost a chudoba a rozpad. Možná však díky tomu pochopíme, že musíme zase začít dodržovat mezinárodní pravidla. Že bez nich nelze existovat. Jen vzniknou úplně nová.

LN Nová Jalta?

Spíše Helsinky, k čemuž nás především donutí uprchlíci a změny klimatu. Tyto problémy budeme muset řešit společně. Každého dostihne realita, je jen otázkou kdy. Také asi pochopíme, že ne všechno lze řešit v Evropě, že se v ní neodehrává vše důležité a že my Evropané nejsme hlavními oběťmi tragédií ve světě.

Myslíme si, že se bez nás nic nerozhodne. Trpíme europocentristem a máme dojem, že jsme utrpěli hlavní trauma, ale to není pravda. Jsme důležité, ale jako centrum vlivu. Válka a masakry nebudou tady, ale třeba v Indonésii a Africe. Tady bude odporná atmosféra.

Mimo jiné o knize Petra Pomerantseva nazvané Nic není pravda a všechno je možné čtěte v Orientaci LN na straně 24.

Hlavní cíl. Rusko chce zničit představu, že rok 1991 a rozpad SSSR byl pozitivní – neúspěšný srpnový puč byl katastrofa.

FOTO GAZETA.RU

Zlom. Po oranžové revoluci na Ukrajině v roce 2004 se propaganda a informační válka staly nástroji ruské zahraniční politiky.

FOTO ČESKÁ TELEVIZE